

50 שנה לספר העדר הישראלי

שלמה דורי, יפעת

ערבים, אם יפנו אליה. הצעד הזה של ביקורת עדרים שלמים ורישום כל הפרות בספר העדר הארצי, הרחיק אותנו סופית מהמודל האירופי של ספר העדר ל"עילית" בלבד. היתה זאת התחלה של גישה בנוסח של גנטיקה אוכלוסיתית. הביקורת בוצעה במשקים קיבוציים על ידי מבקרי חלב של ה.מ.ב. נזכיר כאן את אחד החלוצים שלה, אשר קבע במידה רבה את אופי הביצוע, היחסים החבריים עם הרפתנים, הדיוק בשקילה (בעזרת מאזניים!), בבדיקת שומן וסדר הרישום – היה זה מיכאל אמיץ (צ'רקס) ז"ל. במושבים הוחל בביקורת חלב רשמית כמה שנים מאוחר יותר, ב-1937/38. היה זה מתתיהו פייכמן ז"ל, מכפר יהושע, ויוסף זולר יבדל"א מבאר טוביה, אשר קבעו את אופי העבודה בכפר. תוצאות ביקורת החלב הועתקו על ידי המשק ל"ספר העדר" (מעין ספר עדר מקומי) והתנובה החודשית חושבה בעזרת טבלות מיוחדות לחלב ולכמות שומן, אשר סופקו על ידי ה.מ.ב. (טרם היות מחשב כיס).

כל החומר הועבר לה.מ.ב., שם העתיקו אפרים שמרגד ז"ל לכרטסת מיוחדת לפרות. בנפרד נוהל ספר הפרים. מדי שנה הופיעו חוברות סיכום ביקורת חלב. מעניין לציין, שכמה "חידושים" של השנים האחרונות הומצאו כבר אז. כבר ב-1934/35 נערכו הסיכומים לפי תנובה שנתית ולפי פרות שלמות, דהיינו אלו אשר במסגרת שנת הביקורת סיכמו תחלובה שלמה. נעשו ניתוחים מקצועיים לפי

הרעיון להקים ספר עדר לבקר החלב בארץ ישראל, הועלה עוד ב-1929. ההצעה היתה של מחלקת ההדרכה ושל מחלקת ההתישבות בסוכנות. היסוד המקצועי היה מושתת על דוגמת הולנד, אשר שימשה בימים ההם מקור השראה מקצועית לרפתנים – בעלי המקצוע בארץ: רישום פרות ופרים בעלי סטנדרטים מיוחדים לגבי מבנה הגוף, תנובת החלב ואחוז השומן. ההצעה לא הוצאה לפועל במתכונת זו, וכך אולי נמנעה מאתנו הגישה הפורמליסטית והעדפת הטיפול והטיפוח בפרטים ולא באוכלוסיות, אשר בגינה ארצות אירופה דרכו במקום שנים רבות.

ביקורת החלב קדמה בכמה שנים להקמת ספר העדר הארצי והיא בוצעה על ידי המשקים עצמם. יעקב עצמון-כבשנה ז"ל אסף וניתח לראשונה בשנת 1929/30 את תוצאות ביקורת החלב מאותן הפרות שהיו מבוקרות ב-10 קיבוצים ובבית ספר חקלאי אחד. ב-1932/33 ניגשה ה.מ.ב. לראשונה לאירגון ביקורת חלב רשמית. הרצת ביקורת חלב ונסיונות קביעת צורת ניהול ספר העדר נמשכו עוד שנתיים. בשנת 1934/35, כשממשלת המנדט הסכימה להשתתף בהוצאות עריכת ביקורת החלב, הורחבה הביקורת על כל הפרות אשר בעדרים המבוקרים, ולא המובחרות בלבד.

ההשתתפות של הממשלה המנדטורית, אשר כיסתה תקציב למבקר חלב אחד, ניתנה בתנאי, שה.מ.ב. תקבל לביקורת חלב גם חקלאים

הבינלאומי לביקורת חלב, בו אנו חברים. לקראת הכנס כתבתי בהקדמה לחוברת סיכומים:

"בפרוס העשור החמישי לספר העדר עומדים לפנינו תפקידים גדולים וחשובים. בעתיד הקרוב יש להגיע לאחד העיבוד של נתוני ביקורת החלב עם עיבוד נתוני הפוריות. עלינו להגיע לניתוח כלכלי סדיר של פעולות טיפוחיות, וטרינריות וממשק, כפי שהן משתקפות בשפע הנתונים הזורמים מהשדה. ספר העדר חייב ליהפך לאמצעי חיוני לניהול עדר בעל רמה גבוהה, בכל שטחי המקצוע. נראה לי, שבתפיסתו המודרנית, ספר העדר איננו עוד אוסף של רשימות פרות ופרים ושל קשרי משפחה ביניהם, כפי שהיה במושגים המסורתיים".

נראה לי, שבעשור שחלף מאז, הוגשמו מרבית המטרות עליהן כתבתי: אחד תוכניות מחשב, הרחבת השימוש בהן במשק, זרימת נתונים מתמדת מהמשק ואל המשק, עיבוד מקצועי וכלכלי, ובעתיד הקרוב הקשר הישיר מהפרה עצמה במכון החליבה אל המסוף במשרד (זיהוי אוטומטי, מדידת חלב אלקטרונית), ובדיקת תכולת שומן ואולי גם חלבון במעבדה ארצית מרכזית. כל אלה מעידים, שלא במדע בדיוני עסקנו במשך עשר השנים האחרונות. נאחל לעצמנו המשך התקדמות מבורכת זו, ונזכור בתודה את אלה אשר לפני יובל שנים הניחו את היסודות למפעל זה.

האזורים השונים, דבר אשר היה חשוב בעיקר בגלל השוני הגדול באופי האקלים וההזנה ביניהם. פרט פיקנטי נוסף, אשר מעיד שאיננו מחדשים הרבה בשטח זה, היתה הבקרה על אמינות הנתונים. תוצאות ביקורת החלב של המשק הושגו עם הייצור השנתי למעשה, לפי מאוזן ברית הפיקוח: משק, אשר בתוצאותיו התגלה הפרש גדול מ-5% - נתוני לא פורסמו ולא הוכרו, והיו כמה מקרים כאלה.

כדי לקבל מושג ממה התחלנו, ואיזו עבודה עצומה נעשתה במשך 50 שנה - אביא נתוני שתי השנים הראשונות ושתי השנים האחרונות:

השנה	מספר הישובים	פרות בביקורת	ק"ג חלב	% שומן	ק"ג שומן
1933/34	12	1,029	3,690	3.69	136
1934/35	12	1,222	3,916	3.70	145
1981/82	199	62,774	8,340	3.28	274
1982/83	201	61,440	8,672	3.29	285

המספרים מדברים בעד עצמם. את המפעל הזה הקימו רבים - מבקרי החלב, עובדי המשרד בהתאחדות, ואנשי הטיפוח - בראש וראשונה חברינו ראובן ברענן, משה הימן ודן קלי, מנהלי ספר העדר-מזכירי ההתאחדות ובראש וראשונה אפרים שמאראגד ז"ל ויורשיו, ואחרון אחרון חביב הרפתנים לדורותיהם, בקיבוצים ובמושבים. במלאות 40 שנה לספר העדר הישראלי ארחנו בארץ כנס של האיגוד

50 שנה לקידום הטיפוח של הבקר בארץ

משה הימן, און

טיפוח הבקר לחלב הוא נושא מעניין ומלהיב. היינו עדים להתקדמות עצומה: תוך 50 שנה הוגדל פוטנציאל הייצור של הפרה כמעט פי 3. אירגון ספר העדר, פיתוח ההזרעה המלאכותית והשיתוף המלא של שניים אלה, היו הגורמים העיקריים להתקדמות זו, ועוד היד נטויה לספק טיפוח הבקר לחלב הוא נושא מעניין ומלהיב. היינו עדים להתקדמות עצומה: תוך 50 שנה הוגדל פוטנציאל הייצור של הפרה כמעט פי 3. אירגון ספר העדר, פיתוח ההזרעה המלאכותית והשיתוף המלא של שניים אלה, היו הגורמים העיקריים להתקדמות זו, ועוד היד נטויה לספק